

A FEKETE BÁRÁNY¹
Lanstyák István monológja
Lejegyezte és monológga szerkesztette: Hadas Miklós

DOI 10.35402/kek.2025.3.13

Egy időben volt egy buszjárat Szerdahelyről Pozsonyba, és többször ezzel mentem fel Pozsonyba, vagy jöttem onnan vissza. Az egyik sofőr egy elég barátságtalan szlovák ember volt. Ennek ellenére mindig magyarul kértem tőle a jegyet. Elvből. Egyszer, amikor épp nem voltam valami jó hangulatban, hallom, hogy gorombán ráförmed az egyik előttem álló utasra. Elkezdtem vívódn, hogy vajon ne kérjek-e inkább szlovákul jegyet, de aztán végül mégis magyarul szólaltam meg. Nem háborodott fel, én meg megkönnyebbülve indultam el hátrafelé. Már elég sokan voltak a buszon, és csak egy másik ember mellett maradt szabad hely. Mikor odaértem, megkérdeztem, hogy szabad-e a hely. Szlovákul! Miközben ez az utas nagy eséllyel magyar volt! Az a pár impulzus, ami ért, hogy valakiket szlovákul hallottam beszélni, miközben hátrafelé mentem, elég volt ahhoz, hogy így átálljak. Valószínűleg az is közrejátszott, hogy Pozsonyban szálltam fel, ahol az ismeretlenekhez mindig szlovákul fordulok. Ha Szerdahelyről utaztam volna Pozsonyba, a pár szlovák szó a buszon valószínűleg nem lett volna elegendő, hogy szlovákul szólaljak meg. Szerdahelyen a kommunikáció jelöletlen nyelve a magyar, vagyis az ismeretlen emberekhez mindig magyarul fordulok. A második kertszomszédom szlovák, aki szépen megtanult magyarul. Amikor magyarul beszélgetünk, amit sokszor ő kezdeményez, akkor többségének érzem magam, mert átélem, hogy ő Szerdahelyen egy kisebbséghez tartozik. Neki érdeke, hogy magyarul beszéljen, ha jó személyes kapcsolatokat akar kialakítani a környezetével. De amikor átváltunk szlovákra, már nem érzem magam többségének, mivel az ő akcentusmentes szlovákja fókuszváltást eredményez.

A kisebbségi lét a sejtjeimbe van beleírva. Losoncon születtem, ott jártam szlovák iskolákba, Debrecenben végeztem az egyetemet, csaknem negyven évig tanítottam a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tanszékén, és Dunaszerdahelyen élek. Ildikó, a kisebbik lányom a kolozsvári színművészetin tanult, és Kolozsváron, Sepsiszentgyörgyön és Temesváron dolgozott az ottani színházakban.

Szereti a Vajdaságot is, egy időben volt ott egy barátja, s kész lett volna akár ki is költözni hozzá. Én is nagyon jól éreztem magam ott mind a két alkalommal, amikor ott jártam. Enikőnek, a nagyobbik lányomnak első férje muravidéki volt, a második férje Kárpátaljáról származik, tőle van négy gyermeke. Zoltán fiamtól is van egy unokám, annak az édesanyja magyarországi, kiskunhalasi. Apai részről mindkét nagyszülőm a későbbi trianoni Magyarországon született, Nógrádban: nagyanyám Ballasagyarmaton, nagyapám Legénden. Anyai részről a rokonok egy része ugyancsak Nógrádban, Somokőútfalun élt, a többiek egy része is Nógrádban, de ideát: Füleken és Ipolynyitrán, illetve a Gömörhöz tartozó Osgyánban. Édesanyám nővére, a keresztanyám apáca volt a „magyarok alatt” – így nevezték nálunk az első bécsi döntés utáni időszakot. Aztán a pozsonypüspöki zárdából átkerült Pécsre, onnan Nyíregyházára, majd Székesfehérvárra, így végül Magyarországon rekedt. Gyerekkoromban minden nyáron legalább egy hetet nála töltöttünk Fehérváron, ami nekem nagyon sokat jelentett. Pesten is voltak rokonaim, édesapám unokatestvére és annak családja, akikkel szintén rendszeresen találkoztunk. Feleségem egyik nővére Magyarországra ment férjhez, Pesten élnek, de a sógornőm férjének a szülei balatonbogláriak voltak, így a saját családommal többnyire Balatonbogláron nyaraltunk.

Erdéllyel is rengeteg kapcsolatom volt. Érettségi után voltam ott először kirándulni, aztán minden nyáron. Erdély elég nagy részét bejártam Nagybanától Brassóig. Amikor pedig Debrecenben tanultam, sokat jártam át Nagyváradra is, nagyon jó barátaim éltek ott. Egyetemista koromban a moldvai csángókhöz is eljutottam, noha akkoriban tiltották, hogy oda menjünk. Gyakorlati és szimbolikus okokból alapszinten románul is megtanultam. A vámosokkal mindig románul beszéltem, amitől elolvadtak, s úgy tudtam átmenni a határon, mint kés a vajon. Amikor kérdezték, hogy miért tanultam meg, mondtam, hogy hát azért, mert Románia egy gyönyörű ország. Akkor még nem voltam nyelvész, de maga a nyelv is érdekelt. Sok „álruhás” ismerőssel találkoztam a román nyelvben: korábban az angolból, a latinból, olykor a magyarból és főleg a szláv nyelvekből ismert szavakkal. Megszerettem

¹ Ez a szöveg a „Plurális habitus mintázatai a romániai és szlovákiai magyarság körében” című, 143610-es számú NKFI-pályázat keretében készült.

a nyelvet, hangzásában és úgy általában is. Ildi lányom meg nemcsak a nyelvet, hanem a románokat is szereti, noha ezt Sepsiszentgyörgyön kevésbé hangoztatta.

Apai nagypapámtól fennmaradt egy levél a századforduló környékéről, amit az édesapja írt neki, a dédapám. A családi hagyomány szerint apai nagyszüleim ősei lipitói németek voltak. Liptóban a környezet hatására elszlovákosodtak, s valahogy lekerültek Nógrádba, de ugyancsak szlovák nyelvi környezetbe. Dédapám evangélikus lelkész volt Legénden, ami akkor még szlovák falu volt. Nagypapám akkor evangélikus teológiát tanult Sopronban magyarul. Azt írta neki a dédapám: Fiam, tudod, hogy az evangélikus egyház nagy része tót, s valószínűleg te is majd tót vidéken tudsz elhelyezkedni, ezért nagyon fontos, hogy jól bírd a tót nyelvet. Azt ajánlom, hogy minden héten tanulj meg fejből egy zsoltárt tótul. Ezek szerint a nagypapám valamit tudhatott tótul, ami viszont a lelkészi pályához nem volt elegendő. Nagypapám Balassagyarmatról vett feleséget, Jung Matildot, akinek a szülei svábok voltak, de vele már csak magyarul beszéltek. Nagyanyám mesélte, hogy amikor a szülei nem akarták, hogy a gyerekeik értsék őket, akkor svábul beszéltek egymással. Ő óvónő volt egy faluban, Gyarmattól északra, a nyelvhatáron túl, de az óvoda nevelési nyelve a magyar volt. A nagyanyám ott magyar hazafias versikéket és dalokat tanított a szlovák gyerekeknek – nekem is megtanított néhányat. A cél nyilván a gyerekek magyarrá nevelése volt. De ennek aztán véget vetett Trianon.

Amikor a nagyszüleim összeházasodtak, valamikor a tízes évek első felében, a nagypapám Kálnón kapott plébániát, ami Losonc mellett van, az is egy szlovák falu. De onnan el kellett mennie, mert nem akartak magyar, pontosabban „magyarón” papot. A szlovákok „maďarón”-nak nevezték és történeti kontextusban nevezik is az elmagyarosodott szlovákokat. Nagypapám utána Budaszálláson, Zólyomtól délre kapott egy másik plébániát fenn a hegyekben, ahol egyszerűbb emberek éltek, őket nem zavarta, hogy a pap magyar nyelvű és érzelmű. Trianon után a csehszlovák nyelvpolitika fő célja az volt, hogy minél kevesebb kisebbségit mutassanak ki. Ezért volt szükség a csehszlovákizmus ideológiájára, miszerint a cseh és a szlovák ugyanannak a nyelvnek, a csehszlováknak két változata. De nem érték be ezzel a trükkel, a kisebbségek lélekszámát megpróbálták mindenféle eszközökkel csökkenteni. Az egyik például az volt, hogy a helyőrség katonáit oda számították be, ahol éppen tartózkodtak, így Losoncon

is kimutattak egy csomó „csehszlovákokot”, mivel ott volt egy nagy laktanya. A zsidókat is megpróbálták szlovákká tenni. Aki pedig nem a későbbi Csehszlovákia területén született, az nem kapott állampolgárságot, így ők is kimaradtak a statisztikákból. Ezért a nagypapám, aki ki se mozdult Nógrádból, az impériumváltás miatt hontalan lett, s nem kapott állami fizetést, a hívek tartották el. Mellesleg ennek így kéne lenni. Az volna a korrekt, ha a papok fizetését a hívek dobnák össze, nem az ateisták és más vallásúak adójából élnének. A papok gerincének is jót tenne, ha nem volnának annyira kiszolgáltatva az államnak. Nagypapám aztán később megkapta a csehszlovák állampolgárságot, sőt kárpótlásként kapott egy nagyobb pénzösszeget, amiből vettek egy autót. Ezt aztán a háborúban elvitték a németek vagy az oroszok, már nem emlékszem, melyikek.

Édesapám 1919-ben született Budaszálláson, ahol csak ők voltak magyarok. Magyar iskola nem volt, de otthon a családi nyelv a magyar volt, ám mivel apám és a bátyja szlovák iskolába jártak, csak a magyar konyhanyelvet beszéltek. Amikor gyerekkoromban együtt voltunk az asztalnál, akkor inkább szlovákul beszélünk, de édesanyámmal kettesben inkább magyarul. Édesapám bátyjából is evangélikus lelkész lett, mivel a családi hagyomány szerint a legidősebb fiú lelkész kellett legyen. A teológián beinjekciózták a szlovák nemzeti öntudatot, úgyhogy ő teljesen átállt, büszke szlovák lett belőle, olyannyira, hogy nagyon rossz néven vette, amikor Magyarországra mentem egyetemre. Édesapám budapesti unokatestvérétől tudtam meg, hogy egy alkalommal a nagybátyám úgy beszélt magáról, mint aki szlovák anyanyelvű. Ez ugyan belefér az anyanyelv némely definíciójába, mégis egy kicsit vicces, ha szó szerint az *anya* nyelvére gondolunk, mert Jung Matild élete végéig nem tanult meg szlovákul. Erre nem is volt rákényszerítve, mivel a faluban az emberek azért akkor még tudtak valamennyire magyarul, s mivel ő volt a papné, természetes volt, hogy a falubeliek alkalmazkodtak hozzá. A nagybátyám aztán szlovák nőt vett el feleségül. Elég világias életet élt, ezért is volt népszerű a hívek között. Előbb Léván, aztán Losoncon kapott parókiát, de nekünk eléggé korlátozott volt velük a kapcsolatunk. Apámat szegyejlte, lenézte, mert egyszerűbb volt, és szlovákul is nyelvjárásián beszélt. Két lánya született, akik nem tudnak magyarul. Mind a ketten csehekhez mentek férjhez, így aztán Jung Matild a dédunokájával, aki már cseh volt, nem nagyon tudott volna szót érteni, ha lett volna alkalmuk találkozni.

Édesapám Selmecbányára járt vegyészeti szak-középiskolába, majd Pozsonyba egyetemre, de a háború után nem fejezte be. Kalandor hajlandóságú ember volt, nőcsábász. Mesélte, hogy pusztán konspiratív megfontolásból egyszer egy cselédlánynak udvarolt, ezáltal bejutott egy vezető szlovák politikus lakásába Pozsonyban, ahonnan kicsempéztett valamilyen dokumentumot. Később partizán lett, és részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. Nem nemzeti megfontolásból, hanem valószínűleg antifasiszta alapon. Valójában csak találgatok, hogy mi motiválhatta, mert ezt sajnos nem kérdeztem meg tőle, pedig aligha volt gyakori, hogy egy pap fia álnéven éljen Pozsonyban, s az ellenállásnak dolgozzon, majd partizánként hidakat robbantgasson. A háború után a kommunisták a párttagságot is felajánlották neki, amit ő el is fogadott, de soha nem volt semmilyen funkciója, s mindig szidta a kommunistákat. Nagyszombatban házat is kaphatott volna, amikor az ottani cukorgyárban dolgozott. De mivel onnan németeket telepítettek ki, ezt elutasította, nem akart más ingatlanába költözni. Amúgy az olyan absztrakt kategóriákkal, mint „nemzet” vagy „anyanyelv” vagy „társadalmi osztály” ő nem sokat törődött, nem tett különbséget ember és ember között, legyen az szlovák vagy magyar, cigány vagy zsidó, gazdag vagy szegény. Bár hivatalosan szlováknak vallotta magát, ez számára csak egy adat volt. Például ő intézte, hogy a nevem magyarul legyen anyakönyvezve – Štefanból így lettem István, Lanštiakból Lanstyák, de ez csak viszatérés volt ahhoz a névformához, amit nagyapám megmaradt névjegykártyáján láttam. Édesanyám alapiskolai tanár volt, de édesapám világlátásával nem volt baja, így én is olyan ember lettem, akinél nem számít se rang, se vallás, se semmi olyan kategória, ami különbséget tesz ember és ember között külsődleges jegyek alapján.

Születésem után az anyai nagynéném, az exapáca valahogy kicsempéztett a kórházból, anyám jóváhagyásával, s megkereszteltetett római katolikusnak. Ebből óriási botrány lett, az evangélikus lelkész nagybátyám ebbe nem törődött bele, s megkeresztelt evangélikusnak. Így lett egy katolikus exapáca keresztanyám és egy evangélikus lelkész keresztapám. Édesapám nem szólt bele, neki ez teljesen mindegy volt, s nyilván édesanyámnak se számított túlságosan. Édesapám hivatalosan hitt Istenben, sőt adót is fizetett az evangélikus egyháznak, de valószínűleg csak azért, hogy ne hozzon még nagyobb szégyent a bátyjára. Édesanyám alapelve az volt, hogy éljünk tisztességesen, s akkor nem lehet nagy

baj, akár van Isten, akár nincs, amivel persze apám is egyetértett, csak neki nem volt szokása ilyen elvi dolgokról beszélni. Én se katolikusnak, se evangélikusnak nem éreztem magam, s ez előnyömre vált, amikor később megtértem, mert Istentől nem választott el semmilyen vallási hagyomány.

Az első bécsi döntés után anyámék ipolyinyitrai iskolájában ünnepi műsorral várták a magyar hadsereg bevonulását. Sokat emlegette, hogy ő is szerepelt benne. A Csehszlovákiához való visszacsatolást traumatikus élményként élte meg, mivel egyáltalán nem tudott szlovákul. Magyarok alatt Zsámbékon tanult egy zárdaiskolában – az épületben ma is tanítóképző működik. Ha netán korábban valamit meg is tanult volna szlovákul, ami elég kétséges, azt ott elfelejtette. Amikor aztán visszaálltak a határok, nem tudta befejezni a tanulmányait, haza kellett jönnie. Itthon azzal szembesült, hogy megszüntették a magyar nyelvű oktatást, így csak szlovák nyelven tanulhatott tovább. Először alsósokat tanított, elvileg szlovákul, aztán beiratkozott, hogy tovább tanuljon szlovákul, noha nem tudta rendesen a nyelvet. Valahogy elvégezte. A zárótanításra alaposan felkészült, nem is volt addig baj, amíg egy gyerek nem kérdezett tőle valami olyat szlovákul, amit nem értett meg. Anyám azt akarta, hogy az ő gyerekeit ilyen traumák ne ériék, ezért szlovák óvodába és iskolába íratott minket. Ezenkívül az is motiválta, hogy apámnak volt egy házasságon kívüli leánya, aki a magyar iskolába járt, s a szüleim nem akarták, hogy tudjunk róla. Amikor egyetemista koromban kiderült, hogy van egy alig egy évvel idősebb féltestvérem, összetörtem. Nem azért, mert van, hanem azért, mert ezt titkolták előttünk. Azonnal felvettem vele a kapcsolatot. Annyira megszerettem, hogy bizonyos tekintetben közelebb állt hozzám, mint az öcsém.

Amikor a szüleim összeházasodtak, hoztak egy jó döntést, hogy mind a ketten magyarul fognak beszélni a gyerekeikkel, legalábbis eleinte. Szerintem ez egy abszolút pragmatikus dolog volt a részükről, mert ha nem tanítanak meg magyarul, akkor egyik nagymamánkkal se tudunk volna beszélni. Hároméves koromig azt se tudtam, hogy a magyaron kívül léteznek más nyelvek, pedig Losoncon éltünk, ahol már akkor is többségben voltak a szlovákok. Nyilván az utcán hallottam a szlovák nyelvet, de az alighanem csak háttérzaj volt számomra. Ezért éltem meg nagy traumaként, amikor először mentem oviba. Nem is értem, miért nem készítettek föl erre a helyzetre. Anyám egyszerűen bevitt, átadott az óvó néninek, s elment. Valószínűleg az óvónőt

se készítették föl, mert szlovákul szólt hozzám. Én persze nem értettem, amit mond, s a gyerekeket se értettem. Ez a jelenet nagyon megmaradt bennem, az értetlenség, a kétségbeesés, a kiszolgáltatottság érzése. Amúgy is új helyzet az, hogy óvodában vagyok, s erre még jön az, hogy nem értem, mit beszélnek körülöttem. Sírva fakadtam, erre odahívtak egy olyan óvó nénit, aki tudott magyarul. Ő aztán megvigasztalt valahogy. Arra, hogy hogyan éltem meg a következő heteket, hónapokat, egyáltalán nem emlékszem. A nyelvtanulásomból csak annyi maradt meg, hogy egyszer, miután hazajöttünk az oviból, megkérdeztem anyámtól: Anyuci, a „raňajky” az reggeli, ugye? Nyilván így tanultam a nyelvet: a beszédhelyzetből kikövetkeztetve a szavak jelentését. Bár gyorsan megtanultam szlovákul, magányos és elutasított gyerek maradtam. Az oviban egy gyerekkel barátkoztam csak, aki az utcánkban lakott, majdnem velünk szemben.

Volt azért sikerélményem is: többször előfordult, hogy az óvónők velem mondták el a mesét, amit ők kellett volna felolvasnak a többi gyereknek, mert tudták, hogy én fejből tudom. De amikor például szánkóztunk, s ketten kellett üljünk egy szánkón, nem volt senki, aki engem választott volna. Ugyanakkor nem hiszem, hogy ennek köze lett volna a nyelvhez. Egyszerűen visszahúzódom voltam. Az kódolódott belém, hogy más vagyok, mint a többiek; egy ellenséges, idegen világban kell élnem, ahol nem érzem jól, nem érzem otthon magam, és csak erőfeszítések árán tudok olyan dolgokat csinálni, ami másoknak természetesen megy. Ez az iskolában is folytatódott, sokat csúfoltak, ott is én voltam a *fekete bárány*. Jó tanuló voltam, de a jegyek nem érdekelték, nem tudtak azzal motiválni, hogy például ha nem erősítek bele a matekba, nem leszek kitűnő. Lehet, hogy a versenyszellem hiánya a családból jött. Mindenki magához képest legyen jobb, ez volt nálunk az alapelv. Amikor nyafogtam, hogy miért nem megy nekem ugyanúgy a testnevelés, mint a többieknek, édesanyám azt mondta, hogy nem vagyunk egyformák, nekem más dolgokhoz van tehetségem. Ezt elfogadtam, s nagyon mélyen belém vésődött, hogy mindenki egy külön világ, s magához képest kell jobbnak lennie, nem másokkal kell versenyeznie.

Ennek ellenére a testnevelés megmaradt számomra a rettegett órának. Bicikliztem, ez volt az egyetlen sport, amit szerettem, focizni se nagyon tudtam, mindig hátvédnek állítottak, hogy minél kevesebbet ártsak a csapatnak. Legújabbán az úszás lett fontos számomra. Az egyik keresztény tesó

elkezdett hidegvízi edzéseket folytatni. Ő elég radikálisan kezdte: decemberben kezdett lemerülni a két-három fokos vízbe. No, gondoltam, ezt én is kipróbálom. Igaz, akkor, amikor szólt, már nem december volt, hanem március. Az első hidegvízes élményre csak gondolatban készültem. Elmondtam magamnak, hogy Isti, most az lesz a feladatod, hogy a tó partján levetkőzől, aztán megállsz, csinálsz pár bemelegítő gyakorlatot, szépen elindulsz befelé a vízbe, nem állsz meg egy másodpercre se, s amikor megfelelő mélységben leszel, akkor lemerülsz. Az első alkalom fél perc volt, a társam se volt bent egy percnél tovább, pedig ő már nem volt teljesen kezdő. Tényleg nagyon jó volt, s abszolút működött. De azt tudom, hogy ha nem egy előre kidolgozott cselekvéssort hajtok végre, akkor nagy valószínűséggel visszafordulok, mire a víz eléri az ágyékomat. Ez egy abszolút sikerélmény volt, később akár egy félórát el tudtam tölteni néhány fokos vízben.

Na de vissza a sulihoz! Miközben egyre jobban beszéltem és írtam szlovákul, ezzel párhuzamosan romlott a magyar nyelvi kompetenciám. Aztán bekövetkezett a dominanciaváltás: a szlovák lett az első nyelvem. Akkor kezdtem érezni, hogy nagy a baj, amikor tizenhatéves koromban egyszer biciklivel tartottam hazafelé, s megállítottak magyarországi turisták, hogy merre kell menni. Gondolkodnom kellett a szavakon, s a végén még egy plusz döfés volt, amikor megdicsértek, hogy egész jól tudok magyarul. Az már egyenesen sokkolt. Ezért kezdtem el tudatosan pótolni a hiányokat másodikos koromtól kezdve. Az is segített, hogy az apáca nagynéném vett nekem egy magyar értelmező kéziszótárt, abból kezdtem kiírni a korábban nem ismert szavakat egy füzetbe. Édesanyám még kisiskolás koromban megtanított magyarul írni-olvasni, sőt, nyelvhelyességi szabályokat is megismertetett velem. Középiskolás koromban nemcsak a világirodalmat, hanem a szlovák kötelező olvasmányokat is magyar fordításban olvastam. Legjobban talán az orosz klasszikusokat szerettem.

Volt bennem egy erős ragaszkodás a magyarsághoz. Például nálunk alapadatnak számított az összes igazolványban, bizonyítványon, hogy nemcsak az ember nevét kérik, hanem a nemzetiségét is. Engem szlováknak írtak be a szüleim, mivelhogy az édesapám úgymond szlovák volt. Egy alkalommal gondoltam egyet, s valahova a magyar nemzetiséget írtam be. Erre a tanárnő fölhívta az édesanyámat, s utána anyám érvelgetett, hogy ne csináljam ezt, veszélyes, volt itt már kitelepítés, ki tudja, ebből baj lehet, inkább hadd legyen szlovák a

nemzetiségem. Úgyhogy maradt a szlovák. Ugyancsak az alapsuliban az osztályfőnök kitalálta, hogy adjunk ki egy osztályfolyóiratot. Ebbe írtam egy folytatásos krimit, aminek az volt a címe, hogy „Gyilkosság a temetőben”, s a főhősnek magyar nevet adtam. Úgy hívták, hogy Bencze, cézével. Nagyon izgalmas történet volt, és mindenki kérdezgette tőlem, hogy mi lesz a folytatás. Az osztályfőnök nem rontott nekem, finoman és okosan csinálta, de mondta, hogy nem lehetne inkább valami hasonló szlovák nevet adni a főhősnek? És akkor Benčík lett belőle. Lehet, hogyha nagyon harcolok, elfogadta volna a Benczét, de hát végül beleegyeztettem. A lényeg, hogy ezek a próbálkozások folyamatosan ott voltak fiatalkoromban.

Sokat gondolkodtam rajta, hogy vajon mi lehetett a magyar nyelvhez való csökönyös ragaszkodásom oka. Utóbb nyelvészként arra jutottam, hogy talán az, hogy a magyar volt az első nyelv, amit hallottam. Ez volt számomra a szeretetnyelv, hogy Győri-Nagy Sándor fogalmával éljek. Aranyos a kisbaba, puszigatják még a talpát is, gagyognak, gügyögnek hozzá, emiatt ahhoz a nyelvhez egy csomó pozitív élmény kapcsolódik. Mivel én hároméves korig szinte csak magyar nyelvet hallottam magam körül, nem csoda, hogy tudattalanul is kialakult egy mély kötődés. Egyetlen szlovák szó, amit dokumentálhatóan ismertem hároméves korom előtt, a *pjoszím* vagyis a *proszím* volt, amit anyám irodájában gyakran hallottam, amikor fölvette a telefont. De az utána következő érthetetlen beszédet valami halandzsának tarthattam. Egyébként gyereknyelven a mai napig csak magyarul tudok beszélni. A szlovák gyermeknyelvi szavak egy részét ismerem ugyan passzívan, de nem áll rájuk a szám, idegennek érzem őket. Nyilván azért, mert se akkor, amikor én voltam kisgyerek, se amikor nekem voltak kisgyerekeim, se most, amikor unokáim vannak, nem volt és nincs is ezekre szükségem.

Van egy öcsém, aki három évvel fiatalabb nálam. Neki mindig gyöngébb volt a magyarja, mint nekem, mert akkoriban nem volt divat a gyerekkel otthon maradni. Anyám nekem még tudott keríteni egy magyar dajkát, akit egyébként nagyon szerettem, de az öcsémnek már csak szlovák dajka jutott. Ő eleve nem nagyon szeretett olvasni, belőle zenész lett, a kassai konzervatóriumba járt, aztán a losonci zenesuliban tanított, miközben Salgótarjánban vett dzsesszórákat egy budapesti tanártól, akitől az evangéliumot hallotta, s hamarosan meg is tért. Ettől kezdve Salgótarjánba járt gyülekezetbe, ami erősítette benne a magyar nyelvhez való kötődést.

Sokáig nem tudott megnősülni, haláláig édesanyámmal maradt Losoncon. Ő is szeretett volna magyar feleséget, de negyvenöt fölött már megalkudott. Egy keresztény társkereső oldalon próbálkozott, és végül talált egy morvaországi nőt, akit elvett negyvennyolc éves korában. Most Csehországban élnek, született egy gyerekük, ami szinte csoda, mert a felesége szívbeteg volt, amikor kihordta. Eleinte a gyerekével következetesen magyarul beszélt, a felesége ezt messzemenően támogatta. Ez pár évig működött is, de amikor a gyerek iskolába ment, a magyar egyre inkább háttérbe szorult. Jött egy pont, amikor ezt az öcsém is, a fia is elfogadta, és már nem igyekeztek tenni ellene semmit.

Amikor harmadikos gimis voltam, az iskolában az osztályfőnöki órán felolvasták nekünk, hogy hova lehet külföldre menni tanulni. Többek között Magyarországra is lehetett jelentkezni magyar–angol szakra. Ehhez a negyedik osztályt a selmecbányai előkészítő gimnáziumban kellett elvégezni. Erősen introvertált voltam, ezért nem nagyon volt kedvem kiszakadni a megszokott környezetemből. Másfelől viszont vonzott a magyar–angol szak, mivel az angol is kedvenc tárgyam volt a középiskolában. Otthon megemlékeztem ezt a továbbtanulási lehetőséget, s miután a szüleim lelkesen támogatták az ötletet, végül beadtam a derekam. Úgyhogy a selmecbányai előkészítő gimnáziumban érettségiztem, mégpedig négy nyelvből: szlovákból, magyarból, angoltól és oroszról. Az angol iránti érdeklődésem egyébként első gimis koromban kezdődött, amikor Lomb Kató könyvét kikölcsönöztem a losonci könyvtárból. Az ő módszerét alkalmazva az év végére már regényeket olvastam angolul, és utána már csak unatkoztam az angolórákon. A módszerének az volt a lényege, hogy izgalmas szövegekkel kell kezdeni, nem kell mindent érteni, mert nem számít, hogy a nyomozó rekettye- vagy galagonyabokor mögül figyel-e a feltételezett bűnözőt. Vagyis elég azokat a szavakat ismerni, amik többször is előfordulnak, így nem fárad bele az ember a szótárazásba. Járattam még egy cseh nyelvű *Ezermester* folyóiratot is, úgyhogy passzívan megtanultam csehül, ami nem volt különösebben nehéz, mivel a cseh nyelv jelen volt a rádióban, tévében, moziban, termékek feliratain.

Erről jut eszembe, hogy később, amikor a pozsonyi egyetemen tanítottam, egyszer meghívtak egy szlavisztikai konferenciára. A szlovák szakosok tanulnak szlavisztikát, ők jól értik a szláv nyelveket, úgyhogy az ilyen konferenciákon mindenki az anyanyelvén beszél. Csakhogy én nem vagyok szlavista. A résztvevők közt volt egy lengyel professzor,

aki az előadásom után szót kért, s elkezdett hozzászólni lengyelül. Hosszasan beszélt, és várta, hogy reagáljak rá. De én már az elején eldöntöttem, hogy ezt nem értem, és nem is reagáltam rá. Azt hittem, ezzel megúsztam. De ő megvárta a kijáratnál, és folytatta tovább. Erre mondom neki, hogy nemigen értettem, amit beszélt, mivel magyar–angol szakos vagyok, nem vagyok szlavista, és különben se anyanyelvem a szlovák. Ennek ellenére az ebédnél is mellém ült, s újra elkezdte mondani. Akkor már tudtam, hogy ezt nem úszom meg, s kezdtem nagyon odafigyelni. És végül megértettem, amit mondott. Persze szlovákul válaszoltam neki, amit ő tökéletesen értett. Ez jó példa arra, hogy milyen sokat számít a motiváció.

A selmeci egy év sokat jelentett nekem, nemcsak az első igazi, persze viszonzatlan szerelem miatt – mondanom se kell, a lány magyar volt –, hanem azért is, mert egész Dél-Szlovákiából sok magyart megismertem. Aztán a pozsonyi egyetem magyar tanszékén felvételiztem Magyarországra. A felvételi nyilván jól sikerült, mert egyből felvettek magyar–angol szakra. Először csalódott voltam, hogy nem Pestre, hanem Debrecenbe irányítottak, de később rájöttem, hogy jól jártam, mert nagyon jó közösségbe kerültem öt évre. Kirándulni jártunk együtt meg színházba is – ez aligha lett volna így Pesten. Magyarországon sokkal nyitottabb volt a légkör, mint Szlovákiában, az ember az egyetemen még politikai kérdésekben is elmondhatta a saját véleményét, akár az órákon is. Például tudszócórán sokat vitatkoztam a tanárral, és ő ezt teljesen normálisnak vette, olyannyira, hogy a villamoson két évvel később még ő köszönt rám. Vagy egy másik tanár a munkásmozgalom története helyett huszadik századi magyar történelmet tanított, s az első órán rögtön Jászi Oszkáról kezdett el beszélni. Amikor meg ötvenhatot tanította, mondta, hogy itt ugye a vélemények megoszlanak. És elmondott hármat, hogy népfelkelés, forradalom, ellenforradalom, s utána hangfelvételtől meghallgattatta velünk Nagy Imre beszédét. Úgyhogy elég egyértelmű volt az ő álláspontja. Ennek volt a következménye, hogy amikor visszamentem Csehszlovákiába, évekig álmomban visszatért, hogy Magyarországon vagyok, zokogok, és mondom, hogy emberek, ti nem is tudjátok, milyen jó nektek, hogy itt élhettek. Ez egy visszatérő álmom volt nagyon sokáig.

Az egyetemi évek életem legszebb és legszabadabb időszaka voltak. Jó fej volt mindenki a magyar–angolos csoportban, s mivel mindnyájan együtt kezdtünk, nem volt nehéz beilleszkedni.

Igyekeztem semmiben nem különbözni a többiektől. Külföldiként nem volt kötelező részt venni az őszi társadalmi munkában, én mégis mindig elmentem. Nagyon jó közösségépítő alkalmak voltak ezek. A magyarországiaknak volt két év orosz. Nekem nem lett volna kötelező járnom, mert érettségiztem belőle. De én ugyanazt akartam teljesíteni, amit a többieknek kellett. Amúgy se esett nehezemre oroszra járni, mert szerettem és a mai napig szeretem az orosz nyelvet és az orosz kultúrát. Persze azt akkor nem vallottam be, mert az a rendszer egyfajta támogatásaként értelmeződhetett volna. A többiekhez képest brillíroztam az órákon. A tanár jól tudott oroszul. Néhányszor megpróbáltam őt átverni, amikor nem jutott eszembe egy-egy szó oroszul, szlovák megfelelőjével helyettesítettem, oroszosan ejtve. Mindig lebuktatott. Eleinte még volt palóc akcentusom, amivel kapcsolatban volt egy-két megjegyzés, de nem volt lényeges. De mivel be akartam olvadni abba közegbe, le akartam vetni a palóc akcentust is. Az angol lektornő egyszer megkérdezte a csoportban, hogy észlelik-e, hogy másképp beszélek, mint a többiek, mert tudta, hogy nem vagyok magyarországi. Izgatottan vártam, hogy mit válaszolnak, s amikor mondták, hogy „neeem, nincs semmi különbség”, annak nagyon megörültem. De arra jól emlékszem, hogy iszonyatosan fájt, amikor egy tanulmányi kiránduláson megálltunk Esztergomban, ahonnan átlátni Párkányba, és egy csoporttársam a párkányi papírgyár füstölő kéményeire mutatott, s azt mondta gunyorosan: „Dolgoznak a csehek!” Párkány lakossága még ma is erősen magyar többségű, a papírgyárban nyilván nagyrészt magyarok dolgoztak. Ha csehszlovákot mondott volna, azt még elviseltem volna, hiszen ezt a szót csak az állampolgárságra lehetett érteni.

Egy kis öröm is vegyült azért a magyarországi örömbbe, mivel beleszerettem az egyik csoporttársamba. Ő is szeretett engem, s ugyan nem jártunk együtt úgy, hogy lett volna köztünk valamilyen testi kapcsolat, de rengeteg időt töltöttünk együtt. Én végig hangsúlyoztam, hogy haza akarok jönni, egyfajta áruháznak éreztem volna, ha nem a szlovákiai magyar közösségben kamatoztatom a Magyarországon megszerzett tudást. Ő viszont nem tudta elképzelni, hogy külföldön éljen. Így aztán magyarországi társat választott magának, de még két év után is oldottabb, szabadabb, vidámabb volt velem, mint vele. Egyszer egy csoportkirándulás keretében meglátogattuk őket otthonukban. Az édesapja, miután megismert, azt mondta neki, hogy simán el tudna képzelni a vejének. Később egy szlovákiai magyar

lánnyal is jártam, aki Királyhelmecről származott, vegyes házasságból, édesapja magyar volt, édesanyja szlovák. Azt mondta, otthon inkább magyarnak érzi magát, Debrecenben pedig inkább szlováknak. Vele szlovák népdalokat énekeltünk éjjel a Nagyerdőben, annak ellenére, hogy én mindig magyarnak éreztem magam, függetlenül attól, hogy hol vagyok. Érdekes ellentmondás, hogy bár mindent megtettem azért, hogy ne különbözzek semmiben a magyarországiakból, mégis szívesen töltöttem időt együtt szlovákiai magyarokkal. Volt például Debrecenben az egyetemen SZISZ-szervezet is, a magyarországi KISZ csehszlovákiai megfelelője. Otthon a SZISZ-gyűlés volt az utolsó, amire vágytam, Debrecenben viszont azon kaptam magam, hogy örömmel megyek gyűlésezni, s egyértelmű volt, hogy azért, mert ott szlovákiai magyarokkal találkozok.

Mikor ötödévesek lettünk az egyetemen, többször eljöttek hozzánk középiskolai igazgatók vagy megbízottaik, hogy toborozzák a végzős hallgatókat, többek között egészen jó iskolákba is, például a sátoraljaújhelyi vagy a sárospataki gimnáziumba. Kicsit azért fáj a szívem, hogy le kellett mondanom ezekről a lehetőségekről, miközben félt volt, hogy odahaza nem is tudok majd a szakmámban elhelyezkedni. Érdekes, hogy gyerekkorom óta az volt a vágyam, hogy tanár legyek, pedig introvertáltságom és gátlásosságom miatt ez nem tűnt annyira megfelelő szakmának. Az egyetemen a tanáraink között volt olyan, aki le is akart beszélni a tanításról, mondván, hogy hozzám jobban illene mondjuk a levéltárosi munka. Jóhiszeműen mondta. De én már gyerekkoromban be lettem oltva a tanítás iránti szeretettel: anyámnak mindene volt a tanítás. Délutánonként, amikor sulis után otthon voltunk, az iskolai élményeit mesélte: képzeljük el, a gyerekei így meg a gyerekei úgy. Volt, hogy meg is kérdeztem viccesen: hát nem mi vagyunk a gyerekeid? Magamra és az öcsémre gondolva. Szerencsés volt, neki nem két, hanem több száz vagy talán több ezer gyereke volt, ha nem is egyszerre. Tőle sose hallottam olyat, hogy milyen nehéz szakma ez, meg hogy milyen keveset keres, pedig tény és való, hogy mindig nagyon be kellett otthon osztani a pénzt. Alapsulis koromban alapiskolai tanár akartam lenni, középsulis koromban és később pedig középiskolai. Nem volt tudományos ambícióm. Emellett mindenképpen magyar családot akartam alapítani. Anyámnak volt egy kedves diákja, akit hozzám illőnek gondolt, nagyon szerette volna, hogy udvaroljak neki. Tényleg helyes és rokonszenves teremtsé volt, de szlovák, így aztán nem jöhetett számításba.

1983-ban, miután visszajöttem Szlovákiába, rögtön behívtak katonának, a többi olyan végzőssel együtt, akik külföldön szereztek diplomát. Mindenki automatikusan altiszti besorolást kapott, ezért utáltak is minket. Mi voltunk a „špagátok”, vagyis a spárgások, mivel a váll-lapunkon volt egy arany megkülönböztető jelzés. A Nagymihályban teljesített alapkiképzés után engem Csehországba, a nyugatnémet határhoz vezényeltek át. Talán nem véletlen, hogy az országos arányszámot jóval túlhaladó mértékben voltak ott magyarok. Ugyanúgy feltűnően sok volt a kelet-szlovák, ami egy külön entitás. És persze voltak bőven csehek, morvák, szlovákok, cigányok. A csehek és a morvák abban a tekintetben jobban hasonlítottak rám, hogy kevésbé vették komolyan a szabályokat. A cseh altiszteken, akik az én kategóriámba tartoztak, szintén érződött, hogy szemben állnak a rendszerrel, volt, akivel nyíltan is lehetett erről beszélni. A szlovákok azt a benyomást keltették, mint akik őszintén hisznek az akkori rendszerben. Más szempontból viszont a szlovákokat éreztem magamhoz közelebb állónak, hétköznapi ember mivoltukban inkább ők voltak a rokon lelkek. Úgy éreztem, a csehek mindenkit lenéznek, aki keletebbre él tőlük, legyen az magyar vagy szlovák. De amúgy ott nem sokat számított a nemzetiség. Az egyik srác nógrádi volt, mint én, de Nógrádnak az északi, szlováklakta régiójából, ahol nem élnek magyarok. Amikor megtudta, hogy londoni vagyok, vagyis nógrádi, egyből haver lettem, nem számított neki, hogy én magyar vagyok, ő meg szlovák. Ezen eléggé meglepődtem. A regionális identitás erősítése jó eszköze lehetne az etnikai feszültségek enyhítésének. Amikor a Csallóközbe kerültem, az ottani magyar kultúrát némely aspektusában nagyon idegennek éreztem, idegenebbnek, mint a nógrádi szlovákokét. De mivel a csallóköziek is magyarul beszélnek, mégis úgy tekintem őket, hogy ők az „enyémek”, míg a szlovákok, még a nógrádiak is, ilyen szempontból „idegenek”, pedig a két etnikum népi kultúrája Nógrádban nem nagyon különbözik egymástól.

A hadseregben nagyon nehezen tekintettem át a viszonyokat. Amikor túszoalagálókhoz vezényeltek át, volt a körletemben egy szerdahelyi srác, akivel etnikai alapon összehaverkodtunk. Ő alárendeltem volt, de úgy éreztem, hogy sikerült vele áthidalnom ezt a szakadékot, mivel magyarul tudtunk egymással beszélni. Volt egy olyan lehetőségem, hogy azoknak, akik jól dolgoznak és jól viselkednek, javasolhattam, hogy valamennyi napot engedjenek el a büntetésükből. Egy negyvenfős barakknak

voltam a főnöke tizedesi minőségben. Az lett volna a dolgom, hogy minden reggel pontozzam, ki milyen szépen rakta rendbe az ágát. De én önkényesre vettem az egészet, mivel azt gondoltam, hogy csak nem fogok negyven ágyat végignézni! Ehelyett hasraütéses módszert alkalmaztam: mindenkinek beírtam egy számot; eszembe se jutott, hogy ők majd összeadogatják a pontjaikat, s komolyan veszik. Azt hittem, ilyennel max ovisokat és kisiskolásokat lehet motiválni. Egyszer csak jön ez a magyar fiú, marha dühös volt, hogy miért adtam neki ilyen kevés pontot. Én még mindig nem vettem komolyan a dolgot, és mondtam neki valami hülyeséget. Erre mondja nekem, hogy „gyere ki ferovkára!” Fogalmam se volt, hogy ez mit jelent, csak utólag tudtam meg, hogy azt jelenti, hogy meg akar verekedni velem. A barakk előtt volt pár lépcső meg egy fakorlát. Ahogy kiléptünk, úgy megütött, hogy lerepültem a lépcsőn, és akkor nekem jött. Ez nekem nem tűnt túl „fair”-nek, pedig a „ferovka” a „fair” szóból származik. Jó erős srác volt. Próbáltam védekezni, de nyilván gyorsan alulmaradtam volna, ha a többiek nem veszik észre, mi történik a barakk előtt a havon, s közbe nem lépnek. Egy cseh ajkú cigány srác szétválasztott minket, aki egy börtönviselt, nagyon kedves és korrekt ember volt.

Amúgy ez nagyon súlyos vétség volt egy parancsnok ellen, úgyhogy ha följelentem, akkor legalább hároméves katonai börtönt kapott volna. A csehek meg a szlovákok vigyorogva mondták: nézzétek, ezek a feferonok – mármint mi, magyarok – egymást ütik. Szlovákul feferonnak mondják az erőspaprikát. Én ezt az „etnonimát” soha nem éreztem sértőnek, mivel az erőspaprika nem rossz dolog. Mi jobban fűszerezünk, és nekik erős az, amit mi meg se érünk. Ők saját magukat „holubičí národ”-nak, vagyis galamblelkű nemzetnek aposztrofálják. Bár a galamblelkűségük inkább nemzeti mítosz, tény az, hogy hozzájuk képest mi valóban temperamentumosabbak, vadabbak és paprikásabbak vagyunk, szimbolikus értelemben is. Másnapra konszolidálódott a viszonyunk ezzel a fiúval. Érdekes módon a történetek egyáltalán nem ráztak meg, csak megleptek, mert azt hittem, haverok vagyunk. De a „spagáti” mivoltom ott, abban a helyzetben felülírta az etnikai szempontokat. Eszembe se jutott haragudni rá, valahogy normálisnak tartottam az egészet. El is intéztem neki, hogy jó magaviselet miatt hamarabb szerelhessen le. Ez az esemény később többször is eszembe jutott, amikor azt láttam, hogy az etnikai szolidaritást bizonyos helyzetekben milyen könnyen felülírják egyéb szempontok.

A katonaság után másfél évig a selmecbányai gimnáziumban kaptam állást: magyart tanítottam olyanoknak, amilyen öt évvel korábban én is voltam, angolt pedig sima gimiseknek. Jól éreztem ott magam, a munkámat is szerettem, és a várost is. A helyiek nem szégyellték, sőt büszkéek voltak arra, hogy Selmec régebben magyar-német város volt. Ha szlovák lettem volna, akár végleg is szívesen letelepedtem volna ott, de mivel magyar családot szerettem volna alapítani, mindig azt lestem, hogy mikor tudok elhelyezkedni valahol Dél-Szlovákiában. Végig nagyon ügyeltem arra, hogy ne keveredjek bele párkapcsolatba. Akkor még Štefan Lanštiak voltam, így a nevem nem árulta el, hogy magyar vagyok. A debreceni éveim alatt magyar akcentusra tettem szert a szlovákban, de ezt Selmecen elvesztettem úgy, hogy észre se vettem. Az egyik angol osztályomban néhány hónap elteltével mondtam valamit a diákoknak, amiből egyértelmű volt, hogy magyar vagyok. Nagyon meglepődtek, mire én csodálkozva kérdeztem: ti ezt nem tudtátok? Azt hittem, ahogy megszólalok, egyből egyértelmű mindenki számára, hogy magyar vagyok. De nem tudták, s ezek szerint a többi tanár se mondta nekik.

A giminek abban a részében, ahova azok jártak, akik külföldre készültek tanulni, fontos célkitűzés volt, hogy ideológiailag megbízhatóvá faragjuk a diákokat. Én ennek az ellenkezőjét tettem, azért is, mert Debrecenben ráéreztem a szabadság ízére, s nem lévén családom, elég felelőtlen voltam. Tanár úrnak szólítottam magam, noha akkor a hivatalos megszólítás a tanár elvtárs volt. Egyszer egy kicsit meg is ijedtem, úgy éreztem, hogy talán túltoltam a biciklit. Az egyik magyarórán ugyanis azt találtam mondani, hogy nincs olyan, hogy örök időkre, szándékosan célozva az akkor közismert jelmondatra, ami úgy szólt, hogy „örök időkre a Szovjetunióval, és soha másképp”. Számítottam rá, hogy a társaság legalább egy részének beugrik ez a jelszó, s átmegy a rejtett üzenet, de azt nem gondoltam, hogy egyikük fölteszi a kezét, és megkérdezi: Tanár úr, de akkor mi a helyzet azzal, hogy „Örök időkre a Szovjetunióval”? Erre azt válaszoltam, hogy meg kell egymástól különböztetni a filozófiát meg a politikát. Végül is ez az esemény nem vette el a kedvemet az ideológiai aknamunkától. Még angolórán is mondtam olyat, amikor alkalom adódott rá, aminek hasonló rejtett üzenete volt. Itt is megértették, mert az egyik diák félhangosan ezt mondta: „On je náš” (Ő a miénk). Természetesen úgy tettem, mintha nem hallottam volna meg, amit mondott, de örültem neki. A május elseji felvonuláson való részvételt

Selmecen nem úszhattam meg, de legalább annyit megtettem, hogy az ünnepi beszéd során feltűnően gesztikulálva beszélgettem a kollégáimmal, hogy lássák a diákok, nem figyelünk oda; szerencsére ebben a kollégáim is partnerek voltak, bár gyanítom, hogy ők egyszerűen csak unták a sok süket dumát.

Igazából nem volt új a nap alatt, már apám is lázadozott az akkori rendszer ellen ugyanennek a városnak egy másik iskolájában. Miután Csehszlovákia felbomlása után megalakult a szlovák állam, a cseh tanároknak felmondtak a szlovákiai iskolákban. Apám azok közt volt, akik a cseh tanáraikat tüntetőleg kikísérték a vasútállomásra. Én pedig már negyedik gimis koromban rendszerellenesnek lettem minősítve, és csak azért vettek mégis föl Magyarországra, mert az a minisztériumi tisztviselő, aki felelt értünk, valami miatt nagyon megszeretett, és négy szemközt figyelmeztetett, hogy fogjam be a számat, mert különben nem fogok kijutni. Biztos vagyok, hogy nem is jutok ki, ha ő nem jár közben az érdekemben. Nagyon szép ajándék volt számomra az élettől, amikor 2000-ben megláttam őt a közönség soraiban *A magyar nyelv Szlovákiában* című könyvem bemutatóján. Bár annak idején ő a minisztériumban dolgozott, nem egy apparatcsik volt, hanem történész. Szlovák, de jól beszélt magyarul. A számat később se sikerült elég jól befognom, aminek az lett az egyik következménye, hogy nem kerültem be a szarvai alapiskolába, pedig az a tanár ajánlott be az igazgatónak, aki addig ott tanított, s akinek adtak a szavára. De kiderült, hogy a járási pártbizottságon tudnak rólam, és nem tekintenek megbízható kádernek. Egészen vicces, hogy az egyetemre viszont fölvettek, úgy látszik, az elvtársak közt nem tökéletesen működött az információcsere.

Tehát a szarvai alapiskolába nem jutottam be politikai okokból, de az egyetemre fölvettek aspiránsnak. Idővel persze egyre jobban elkezdett érdekelni a nyelvészet, noha egyetemista koromban a nagy álmom az volt, hogy gimnáziumban tanítsak, egyetemi karrier föl se merült bennem. Alkalmom szülte a tolvajt, akarom mondani a nyelvészt, ugyanis amikor már kezdtem Selmecen aggódni, hogy ott rekedek, megtudtam, hogy a magyar tanszékre tanárt keresnek. Maga a tanszékvezető írt nekem, nem akarok-e jelentkezni. Tudtak rólam, mert ott felvételiztem, meg onnan is, hogy ott bírálták el egy dolgozatomat, amit egy Csemadok-pályázatra írtam a szakdolgozatom alapján. Hatalmas képmutatás lenne, ha azt mondanám, hogy azért éltem a lehetőséggel, mert szívem vágya az volt, hogy nyelvész legyek. Fenét: meg szerettem volna

végre nőszülni, de ahhoz olyan környezet kellett, ahol van esélyem magyar feleséget találni. Ez motívált. De aztán a szakmámmal kötött érdekházasságom nagyon gyorsan átvedlett szerelmi házassággá. És a magyar feleség is összejött, gyerekeim magyar tannyelvű iskolákba jártak. Ezt nem kellett a feleségemmel megbeszélni, egyikünk se tudta volna elképzelni, hogy ne így legyen. Egyetemre három különböző országban jártak, de mind a háromon magyarul tanultak.

Az ellenzékiiség én esetemben alapmagatartás, vagy ha tetszik, alaphabitus, s ahogy említettem, egyben apai örökség. Sok mindenben álltam mindig és állok most is szemben a fősodorról. Ha egy meccs van, akkor többnyire a gyöngébbnek szurkolok. Tulajdonképpen az, hogy mindenáron magyar akartam lenni, ugyancsak beleillett ebbe a sémába, hiszen a szlovák iskolában igazán nem volt menő magyarnak lenni. 1989-ben, amikor az egyetemen megkaptam az első csoportomat, aminek a patronáló tanára voltam, az volt az ellenállás, hogy elszabotáltam a Lenin-múzeum meglátogatását, ami kötelező volt minden első évfolyam számára. A kovid alatt is ellenálló voltam, hacsak lehetett, mellőztem a maszkhordást, s persze nem oltattam be magam. A feleségem se, ebben teljesen egyetértettünk. Amikor kitört az orosz-ukrán háború, az egyetemen minden szünetben orosz zenét hallgattam. Énekelt zenét, hogy egyértelmű legyen, hogy orosz. Jó hangosan, hogy kihallatsszon a folyosóra is. Az oroszok elleni gyűlöletkeltés ellen tiltakoztam így. Akkor kezdtem el orosz dicséreteket gitározni és énekelni, azóta is nagyon szeretem őket. Sőt orosz nyelvű ígehirdetéseket is hallgattam, igaz, elég nagy részükről ukrain orosz volt, s akadt egy-két ukrain is.

Ugyanígy a hit területén is: nemcsak azért vagyok fekete bárány, mert nem tartozok semmilyen felekezethez, sőt kiütést kapok már azoktól a szavaktól is, hogy „katolikus”, „református”, „pünkösdistá” vagy bármilyen más „ikus”, „átus” vagy „ista”. Hanem azért is, mert még az általánosan elfogadott protestáns tanításokat is fölül kellett bíráljam az elmúlt évtizedek során a Szentírás tényleges kijelentéseinek fényében. Így nincs talán olyan keresztény felekezet vagy csoport, ahol hivatalosan is ne minősülnék eretneknek. Én egy destruktív elem vagyok az egyházban, aki rombolja a megszokott sémákat és meggyőződéseket. Semmi se érdekel, csak az, hogy annak tetsszem, aki értem meghalt és feltámadt, aki adott egy új, el nem múló életet, amit már most élhetek. Ellenállásom a fősodorról szemben sose volt heves és mindent elsöprő:

elvégre fekete bárány vagyok, nem fekete orosz-lán... Ellenállásom egyfajta szelíd ellenállás volt. Csúnyább szóval: megalkuvó ellenállás.

Selmecen összehaverkodtam egy vegyészetis sráccal, ő is azon az intrin, vagyis kollégiumban lakott, ahol mi. Ő magyarországi szlovák szülők gyereke volt, akik a háború után a lakosságcsere keretében Ipolypereszlénnyben telepedtek le. Bár szlovákként jöttek át, s ő is szlováknak vallotta magát, mindig vonzódott a magyarokhoz. Egyszer elmentünk egy közeli falu kocsmájába. Mivel nem akartunk balhét, úgy döntöttünk, hogy most kivételesen nem magyarul fogunk beszélni. Elvégre Milán szlovák, így nem megalkuvás, ha hozzá alkalmazkodok egyszer – ezzel nyugtattam magam. Így is lett, szlovákul beszélünk, de a balhét nem úsztuk meg, mert így meg az „entellektüel duma” zavarta a hal-lótávolságban levő szlovák atyafiakat, emiatt kötöttek belénk. Ez a srác viszont igazi ellenálló volt, még saját népével szemben is. A hadseregben egy alkalommal, amikor ügyeletes volt, magyar nyelven írta a napi jelentést! Szlovák létére! Én ilyet sose mertem volna tenni. Azóta is kapcsolatban vagyunk. Most Zürichben él a szlovák feleségével, GoogleMeeten keresztül szoktunk beszélgetni. Egyszer megjelent a háttérben a felesége, és megkérdezte: „Hovoríš s bráškom?”, vagyis „A tesókáddal beszélgetsz?”. Szóval így bukott le Milán barátom: kiderült, hogy a testvérével is magyarul szokott beszélni.

Az egyetemi munkám végig harmóniában volt a hitemmel. Három fontos témám volt: az egyik kétnyelvűség, a másik a nyelvi problémák, a harmadik a nyelvi ideológiák kérdésköre. Mind a hármat azért műveltem, hogy az emberek szabaduljanak föl a nyelvi gátlások alól, ne legyen büntudatuk olyan miatt, ami nem bűn. A nyelvművelés olyan, mint a vallás: annyi tilalomfát állítanak, hogy ez helytelen, az helytelen, ezt nem szabad mondani, azt nem szabad mondani, hogy azokat az embereket, akik ezt komolyan veszik, elbizonytalanítják, elhitetik velük, hogy nem tudnak elég jól magyarul. És ez a büntudatébresztés főleg kisebbségi helyzetben nagyon veszélyes. A hitem is ráerősített az egyetemi munkámra. Jézus ugyanis teljesen át akarja venni az uralmat az élete fölött annak, aki engedi. Így aztán a szakmai tevékenységem is Isten uralma alá került. Mivel sok időt töltöttem a Szentírás tanulmányozásával, és két bibliafordítási projektben is részt vettem, plusz családom is volt, jóval kevesebb időt tudtam fordítani szakmai tevékenységre, mint mások. De mivel a szakmai munkámat is Isten szelleme vezette, sőt ihlette, ennek sose láttam kárát, sokkal inkább hasznát.

A bibliai hitnek az az alapja, hogy az emberi természet a bűnbeesés óta eredendően romlott, ezért nem vagyunk képesek magunktól helyreállni, és Isten akaratában járni. Ehhez előbb meg kell értenünk, mi történt a kereszten: Jézus nemcsak azért halt meg, hogy a bűneink meg legyenek bocsátva, hanem azért is, hogy feltámadása után mi is egy új, tiszta, büntelen életet kapjunk. Erről a legtöbb ember nem tud, vagy ha tud is, nem éli. A testi természetben a bűn továbbra is működik, de ha az ember szellemben jár, a test egyre kevésbé tudja befolyásolni a gondolkozását és cselekedeteit. Így lehet kijönni a legnagyobb függőségből is, így tudnak az összetört életek szép lassan helyreállni. Rengeteg hívő emberrel vagyok kapcsolatban, főleg magyarokkal, szlovákokkal és csehekkel, így jól látom, hogy milyen kevesen élik azt, amiben elvileg hisznek. A vallás valóban az emberiség ópiuma, öl, pusztít és nyomorba dönt szellemileg, lelkiileg, de sokszor testileg is. A külsődleges szabályokat követő életről már Pál apostol megmondta, hogy bukásra van ítélve, mégis a hívők többsége a mai napig ezzel próbálkozik.

Ahogy az embereknek nagy károkat okoznak a nyelvhelyességi ideológiák, úgy még sokkal nagyobb károkat okoznak a vallási ideológiák, az, hogy ezt szabad, ezt nem, ezt tedd, ezt ne tedd, ez egyed, ezt ne egyed. Aki valóban megismerte Jézust, annak ezekre nincs szüksége, s arra se, hogy a pokolban való örök tűzzel riogassák vagy szorítsák engedelmességre. Az ádami testi természet még az ilyen szadista fenyegetések hatására se tud megváltozni, az új pedig ezek nélkül is köszöni szépen, jól van. Egy disznót hiába fürdetünk meg, kölnizünk be, hiába ékszerezzük föl, attól még disznó marad. Mihelyt van rá lehetősége, újra belefekszik a pocsolába. Ezzel szemben egy macskát nem kell megmosni, állandóan tisztán tartja magát, az pedig, hogy pocsolába feküdjön, a legnagyobb büntetés volna számára. Pont ilyen a különbség a között az ember között, aki egy vallásban él, és aközött, aki megismerte az igazi evangéliumot, s abban jár, amit Jézus kétezer évvel ezelőtt kivívott a kereszten. Hozzátenném, hogy megtérésem után még kevésbé számított, hogy valaki magyar-e vagy szlovák. Sokkal fontosabb, hogy az ember a világmindenség terem-tőjével személyes és valóságos kapcsolatban legyen. Ugyanakkor továbbra is magyar közegben érzem magam igazán otthon. Amikor magyarul beszélek, akkor állít a nyelv a belőlem áradó folyamnak leg-kisebb akadályt.

Dunaszerdahely, 2023. június – 2025. június